

mgr Anna Świętochowska

RECENZJA RAPORTU: MEASURING THE VALUE OF CULTURE: A REPORT TO THE DEPARTMENT FOR CULTURE MEDIA AND SPORT, DR. DAVE O'BRIEN

Sektor kultury, finansowany w Europie głównie ze środków publicznych, ciągle jest stawiany przed koniecznością określania wartości swoich działań w sposób, który będzie jasny i zrozumiały dla decydentów. Wynika to z przekonania, że polityka kulturalna, będąca częścią polityki publicznej, powinna być oparta w kwestii alokacji środków na racjonalnych i wymiernych przesłankach. Przykładem dążenia do takiej racjonalizacji może być istniejący w Wielkiej Brytanii dokument – *The Green Book (GB)*, którego treść stanowi narzędzie do wstępnej oceny i ewaluacji wszystkich projektów i programów wprowadzanych w obszarze polityki publicznej. Zastosowanie wytycznych zawartych w dokumencie ma na celu dokonanie jasnych i rzeczowych ocen, a tym samym ma prowadzić do wydatkowania środków zgodnie z jak najlepiej rozumianym promowaniem interesu publicznego [*The Green Book*, 2003]. Wg zaleceń zawartych w *GB* żadna polityka ani żaden projekt czy program nie może zostać wprowadzony bez odpowiedzi na następujące pytania: czy nie ma lepszego sposobu na osiągnięcie zamierzonych rezultatów założonych we wdrażanej polityce oraz czy istnieją lepsze sposoby zagospodarowania posiadanych środków.

The Green Book funkcjonuje jako przewodnik, w którym z jednej strony podkreśla się potrzebę uwzględnienia szerszej perspektywy – kosztów i zysków społecznych wykraczających poza ramy finansowe – z drugiej zaś akcentuje się konieczność stosowania wymiernych wartości w ocenie wprowadzanych inicjatyw, zarówno pod względem ekonomicznym, finansowym, społecznym, jak i środowiskowym. Zalecenia te dotyczą również polityki kulturalnej, będącej częścią polityki publicznej.

W świetle tego Department for Culture, Media and Sport (DCMS) wraz z Economic and Social Research Council (ESRC) oraz Arts and Humanities Research Council (AHRC) rozpoczął program badawczy, którego bezpośrednim efektem jest publikacja dokumentu *Measuring the Value of Culture: A Report to the Department for Culture Media and Sport* prezentującego wszystkie funk-

cjonujące do tej pory metody mogące być wykorzystywane w ocenie działań i aktywności kulturalnych.

W raporcie zaprezentowane zostały teorie dotyczące złożonej istoty wartości kultury oraz trudności z jej oszacowaniem. Podkreślono zwłaszcza problem wartości integralnej, związanej z przeżyciami artystycznymi i doznaniem estetycznymi, którą bardzo trudno jest wyrazić w sposób nie budzący wątpliwości za pomocą wartości ekonomicznych. Szczególną uwagę w raporcie poświęcono pracom dwóch teoretyków: Johna Holdena i Davida Throsby'ego. Dla pierwszego z nich ogólny obraz wartości kultury złożony jest z trzech niezależnych, uzupełniających się form: instrumentalnej (*instrumental value*), instytucjonalnej (*institutional value*) oraz integralnej (*intrinsic value*). Drugi autor zauważa wprawdzie bliższy związek pomiędzy ekonomiczną a integralną wartością kultury, ale również traktuje je jako dwie oddzielne wartości.

Główna część raportu poświęcona jest metodom ewaluacji, funkcjonującym z powodzeniem w innych obszarach polityki publicznej, które mogą mieć również zastosowanie w ocenie polityki kulturalnej. Do metod tych zaliczone są ekonomiczne metody wyceny, bazujące na technikach badania preferencji, oraz metody zapożyczone z badań dotyczących jakości życia i ochrony zdrowia.

Ekonomiczne metody wyceny stosowane są głównie w sektorach transportu i środowiska. Ich celem jest badanie preferencji, polegające na uchwyceniu całościowej wartości dobra bądź usługi dla poszczególnych jednostek w odniesieniu do rynku hipotetycznego, bądź też na podstawie obserwacji zachowań konsumentów na rynku rzeczywistym. Do metod tych należą: *contingent valuation*, *choice modelling/conjoint analysis*, *hedonic pricing*, *travel cost method*. Najczęściej stosowana jest metoda wyceny warunkowej (*contingent valuation*), polegająca na zbadaniu, ile konsumenci są gotowi zapłacić za dostęp do danego dobra lub jaka jest wysokość rekompensaty za jego ewentualną utratę.

Kolejnymi technikami mogącymi służyć określeniu wartości kultury są metody stosowane w badaniach jakości życia oraz ochrony i stanu zdrowia – *Subjective wellbeing and income compensation* oraz *Quality Adjusted Life Years*. Polegają one na zebraniu opinii losowo wybranych jednostek na temat czynników wpływających na jakość i poziom życia oraz stan zdrowia, a następnie subiektywnym oszacowaniu ich wartości.

Stosowanie zarówno metod wyceny ekonomicznej, jak i zapożyczonych z badań dotyczących jakości życia i ochrony zdrowia wymaga dużo czasu i jest niezwykle kosztowne. Budzi również szereg wątpliwości i wywołuje krytykę na temat samej metodologii badań. Opierają się one na założeniu, że ludzie są racjonalnymi jednostkami, które dążąc do maksymalizacji swoich dóbr, podejmują rozsądne decyzje, a suma dóbr jednostkowych składa się na poziom życia całego społeczeństwa. Wypaczają one jednak w ten sposób samą istotę kultury, która nie może być pojmowana w kategoriach policzalnych dóbr poszczególnych obywateli. Ma ona dużo szersze spektrum społeczne, zaś wartości płynące z dziedzictwa kulturowego nie dają się ograniczyć do czasu życia jednostki. Poza tym metody wyceny ekonomicznej nie są poza tym na tyle sprawdzone w sektorze kultury, aby można było zdecydowanie stwierdzić, że ich stosowanie pozwoli

na obiektywną i pełną ocenę. Są one również niedoskonałe pod względem technicznym. Można jednak przypuszczać, że silne dążenie do stosowania miar ekonomicznych w ocenie aktywności kulturalnych będzie prowadziło do dalszych prac nad ich udoskonaleniem. Zarzuty w odniesieniu do filozofii tych badań, jak również – przez wielu w ogóle nieakceptowana – próba mierzenia wartości dóbr kultury wskaźnikami ekonomicznymi pozostają kwestiami nierozwiązanymi.

Kolejne zaprezentowane w raporcie metody są bliżej związane z sektorem kultury i dzięki ich zastosowaniu mogą zostać podjęte próby oszacowania wartości działań i aktywności kulturalnych przez przeprowadzenie analiz pozafinansowych w samym sektorze. Można wyróżnić dwie kategorie tych metod: te, dzięki którym próbuje się zrozumieć wartość kultury na podstawie wyników, (jak również statystyk) oraz te, które polegają na opisywaniu wartości kultury. Zastosowanie tych pierwszych (*outcomes based methods*) ma na celu poszukiwanie sposobów ewaluacji działań podejmowanych w sektorze oraz określanie modeli idealnych bądź możliwie najlepszych do zastosowania w zbliżonych rodzajach aktywności kulturalnej. Metoda narracyjna zaś (*narrative method*) opiera się na założeniu, że wartość instytucji kultury powinna być wyartykułowana, a nie mierzona. Dokładny opis może pomóc w zrozumieniu jej znaczenia w kategoriach ekonomicznych i stanowić częściową pomoc w podejmowaniu decyzji co do lokowania środków.

Pozostaje pytanie, jak połączyć koncepcję wartości kultury, bazującą na ocenach artystycznych, estetycznych bądź emocjonalnych, z wartościami ekonomicznymi. Próbą dokonania integracji różnych form danych jest zastosowanie metody opartej na analizie wieloczynnikowej (*multi-criteria analysis*). Jest to swego rodzaju analiza porównawcza polegająca na przypisaniu poszczególnym opcjom mierzalnych kryteriów ocen. Odwołanie się do wyraźnie sprecyzowanych zestawów cech, zdefiniowanych przez ekspertów bądź przez ciała decyzyjne, pozwala na określenie wyższości jednej opcji nad drugą. Jakkolwiek technika ta nie rozwiązuje problemu zdefiniowania wartości kultury, może być bardzo użyteczna w procesie podejmowania decyzji dotyczących tego sektora i stanowić solidny kontrargument wobec wszystkich, którzy upierają się, aby wartości niesione przez kulturę koniecznie zamknąć w ramach finansowych. Analizę wieloczynnikową można porównać do metody równych zamian (*even swaps*), służącej do porównywania celów o różnych miarach [Hammond, Keeney, Raiffa, 2001]. Bazuje ona na formie pewnego barteru – zmusza do ustalenia priorytetów i rezygnacji z pewnych wartości na rzecz innych, z punktu widzenia decydenta bardziej istotnych. Pomaga porównać wartości nieporównywalne w bezpośredni sposób.

Raport nie daje jasnej odpowiedzi na to, czym jest wartość kultury, ani też jak ją zmierzyć. Trudno się oprzeć wrażeniu, że skrupulatność, z jaką został on przygotowany, pogłębia wręcz przekonanie, że ograniczanie wartości kultury do mierników ekonomicznych jest przynajmniej ogromnym przekłamaniem, jeśli nie nadużyciem. Wszystkie przedstawione metody mogą jednak stanowić narzędzie do definiowania w pewnym wymiarze wartości dotyczących sektora kultury i mogą być użyteczne z punktu widzenia decydentów finansów publicznych

w zakresie alokacji środków. Metody ekonomiczne, nawet dopracowane pod względem technicznym, mają jedną fundamentalną wadę – nie uwzględniają istoty kultury, co zdecydowanie wyklucza możliwość wyłącznego ich stosowania. Z drugiej strony, trudno się jednak nie zgodzić ze stwierdzeniem, że kultura i sztuka, unikając jak ognia miar ekonomicznych w odniesieniu do swoich wartości, same tym sposobem odsuwają się na margines. Być może problem tkwi w niewłaściwym i nieadekwatnym stosowaniu tych metod, ale nie jest to powód do całkowitego ich unikania [Bakhshi, Freeman, Hitchen, 2009]. Niewątpliwie ciekawym wyjściem z tej poniekąd patowej sytuacji jest porównawcza analiza wieloczynnikowa. Jeśli do prac nad taką analizą zostaną zaproszeni przedstawiciele różnych środowisk: decydenci, artyści, eksperci etc., stworzy ona szansę na wypracowanie kompromisu i podjęcie decyzji uwzględniającej korzyści każdej z zainteresowanych stron. Być może dzięki takiemu podejściu uda się nie przypisywać kulturze na siłę wartości monetarnych czy liczbowych i prowadzić politykę kulturalną w sposób możliwie najbardziej efektywny i satysfakcjonujący dla ogółu społeczeństwa.

Literatura

- Bakhshi H., Freeman A., Hitchen G. (2009), *Measuring Intrinsic Value. How to Stop Worrying and Love Economics* <http://www.missionmodelsmoney.org.uk/papers/measuring-intrinsic-value/> (dostęp: o 1.10.2011).
- O'Brien D. (2010), *Measuring the Value of Culture: A Report to the Department for Culture Media and Sport*, <http://www.culture.gov.uk/publications/7660.aspx> (dostęp: 03.03.2011).
- Hammond J.S., Keeney R.L., Raiffa H. (2001), *Równe zamiany (even swaps) – metoda racjonalnego osiągnięcia kompromisu*, [w:] *Harvard Business Review on Decision Making*, Harvard Business School Publishing Corporation, Helion, Gliwice 2005.
- The Green Book*, http://www.hm-treasury.gov.uk/data_greenbook_index.htm, (dostęp: 28.04.2011).